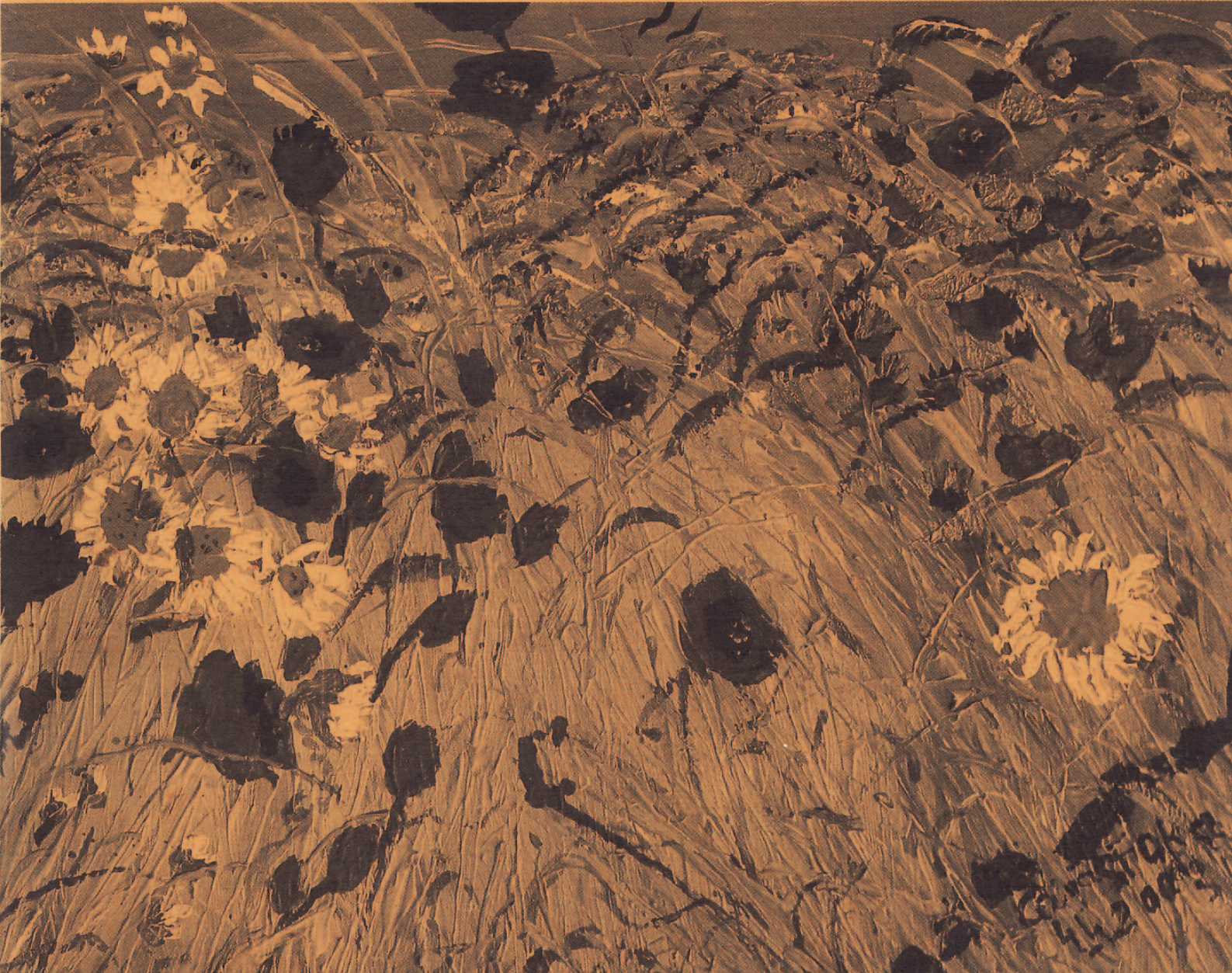

Romano džaniben

sborník romistických studií | jevend 2003

— Stefan Vali a „malabárská řeč“ tří indických mladíků

V historických a populárně vědních publikacích o Romech se obecně cituje událost, která naznačila cestu k indickému původu Romů. Bylo to setkání kalvínského teologa **Stefana Valiho**¹ se třemi Indy z Malabáru na univerzitě v holandském Leydenu (Leidenu), následně srovnání romštiny s řečí Indů a objev překvapivých shod mezi „cikánštinou“ a „malabárštinou“.

Jako první popisuje ono setkání **Samuel Augustini ab Hortis** ve svém díle *Von dem heutigen Zustande, sonderbaren Sitten und Lebensart, wie auch von den übrigen Eigenschaften und Umständen der Zigeuner in Ungarn* (O dnešnom stave, zvláštných mravoch a spôsobe života, ako aj o ostatných vlastnostiach a danostiach Cigánov v Uhorsku).

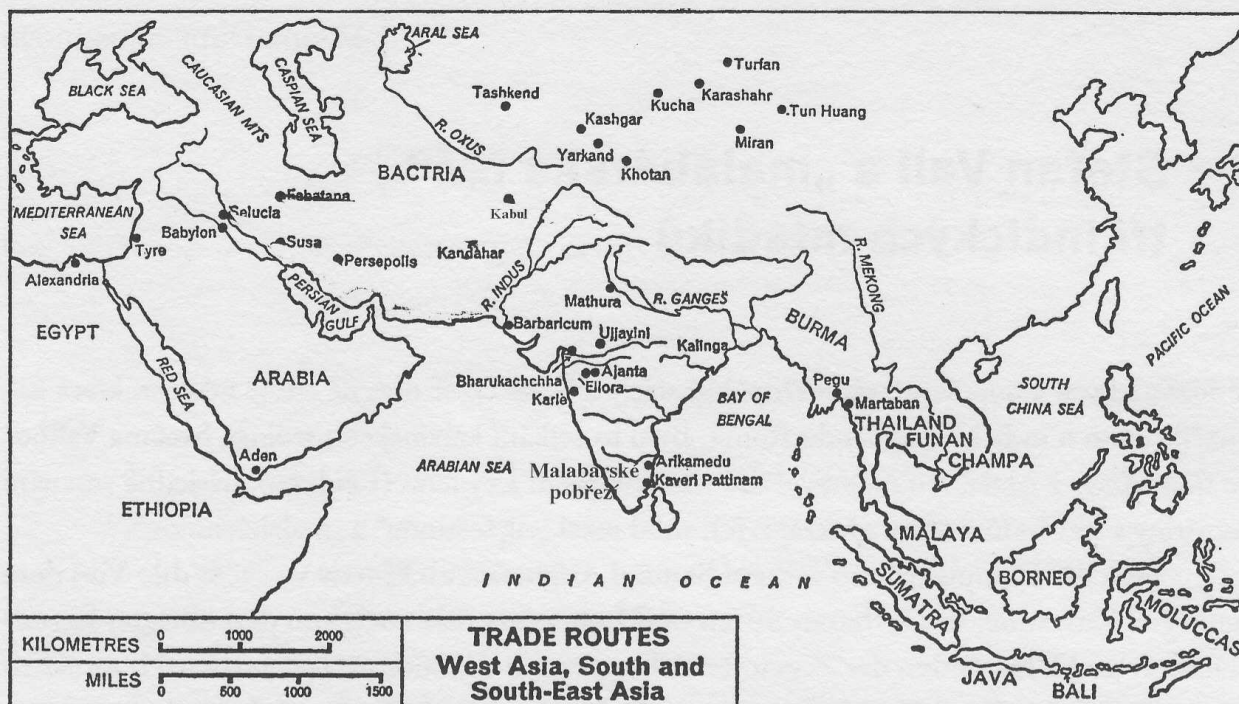
Samuel Augustini ab Hortis pocházel z rodu spišských vzdělanců. Narodil se ve Velké Lomnici roku 1729. Vystudoval evangelickou teologii na univerzitě ve Wittenbergu, kde získal doktorát; další doktorát mu byl udělen na univerzitě v Greifswaldu. Působil jako subrektor evangelického gymnázia v Kežmarku, od roku 1761 byl farářem ve Spišské Sobotě. Zemřel roku 1792 tamtéž.

Augustiniho studie vyšla ve 39 pokračováních v časopise **Kaiserlich Königlich allergnädigst privilegierte Anzeigen aus sämtlichen kaiserl. Königl. Erbländern** (Císařsko královské nejmilostivěji privilegované zprávy ze všech císař. Král. dědičných zemí).

První část práce byla publikována v roce 1775 ve 20. č. časopisu. V témže roce (V. ročník) vyšlo 25 pokračování, v roce 1776 dalších 14. (Augustini ab Hortis 1995, předmluva).

Než uvedeme citát z Augustiniho díla, je třeba odbočit a zmínit se o Grellmannově plagiátu. Německý učenec H. M. G. Grellmann, který v podstatě Augustiniho dílo opsal, aniž citoval autora, byl až donedávna považován za „otce“ ciganologie a za „objevitele Valiho“. O Valiho setkání píše ve své knize *Historischer Versuch über die Zigeuner betreffend die Lebensart und*

1. V jiných pracích se můžeme setkat i s tvary **Stefan Vályi / Stephan Valyi**. My zde užíváme tvaru jména tak, jak jej cituje Augustini ab Hortis (ačkoliv pravděpodobně nesprávně a zkomoleně). Nejspíš příjmení poukazuje na původ tohoto jména (obec Vály – Valice).

Verfassung Sitten und Schicksale dieses Volks seit seiner Erscheinung in Europa und dessen Ursprung. (Historické bádání o Cikánech týkající se jejich způsobu života a pojetí zvyků a osudů tohoto národa od jeho objevení v Evropě a o jejich původu), Göttingen 1787. Grellmann nicméně uvádí časopisecký zdroj, z něhož se o Valim dozvěděl – „Wiener Anzeigen“. (E. Horváthová 1964, s. 17). „Wiener Anzeigen“ byl ovšem název zkrácený, v té době patrně běžně užívaný, a proto se až do konce 20. století nepodařilo v žádných archivech podobný časopis najít. Zásluhu na zjištění úplného jména časopisu a na objevení původního informačního zdroje, Augustiniho ab Hortise, má slovenská historička Viera Urbancová. (viz anotace v Romano džaniben 4/1995, s. 73). Augustiniho studie vyšla knižně díky slovenskému etnologovi Arne B. Mannovi (1995).

Bratislavskou reedici Augustiniho studie vydali editoři po 220 letech v německém originále a ve slovenském překladu. Bohužel v překladu jsou chyby, které někdy zcela mění smysl informace. Taková chyba je právě i v pasáži o Valim. Proto ji budeme citovat v českém překladu.

„Anekdota“, jak Augustini charakterizuje historiku o Valim a malabárských studentech, je uvedena v kapitole „O jazyce Cikánů“ (s. 52 – 56).

Výraz „anekdota“ měl původně jiný význam než dnes, znamenal: „*To, co nebylo z různých důvodů zveřejněno a bylo předáváno jen ústně.*“ (Slovník literární teorie, Praha 1984)

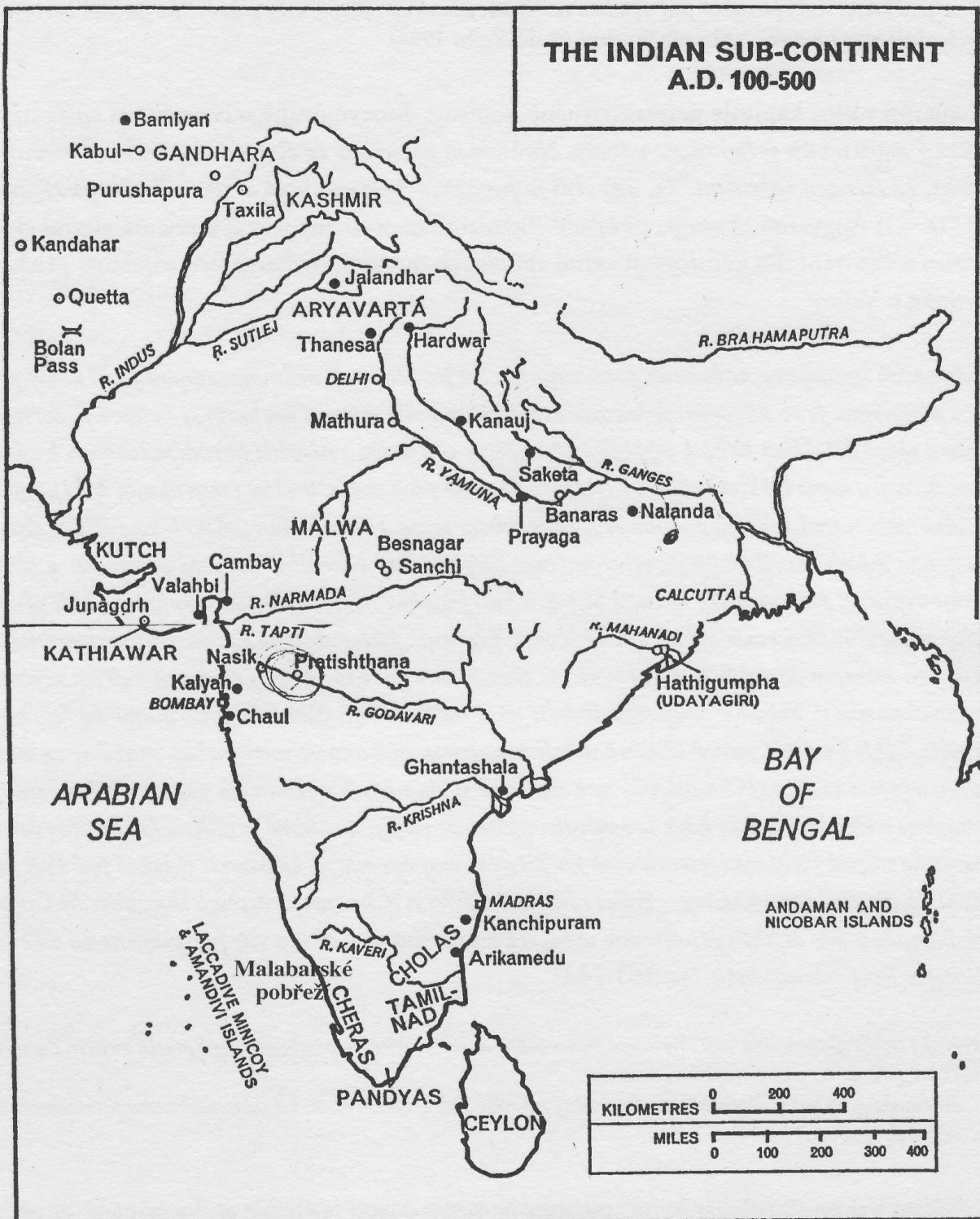
Augustini v této kapitole nejprve stručně popisuje dobové úvahy o charakteru cikánštiny: „*Učenci majú na ňu veľmi rôzne názory. Niektorí ju považujú za Rotwelsch (Rubrum barbarismum), za červenú valaštinu.*“ (s. 52) „*Iní ju považujú za vymyslenú, z rôznych slov poskladanú reč.*“ (s. 53) Augustini oponuje, považuje cikánštinu za svébytný jazyk, který má vlastní skloňování a časování. Po autorových velmi správných úvahách o charakteru romštiny přichází historka o Valim:

„*Jedno však nemůžeme nechat bez povšimnutí, totiž to, s čím nás nedávno seznámil náš učený přítel a příznivec. Je to historka, která zde nesporně má své místo a zaslouží si veškeré pozornosti a která skýtá důležitou látku k bádání a přemýšlení vedoucího s největší pravděpodobností k závěrům, že nejen sama řeč Cikánů je si nejbližší příbuzná s řečí malabárskou (zvýraznila MH), nýbrž že sám tento národ pochází z jedné provincie tohoto kraje. Historka zní takto: V roce 1963, dne 6. listopadu, mě navštívil učený typograf jménem Stephan Pap Nemethi, který mi v rozhovoru sdělil, co mu vyprávěl protestantský kazatel Stephan Vali působící tehdy v Almáši v komárenském okrese. Když se dotýčný Vali nacházel na vysoké škole v Leydenu, pěstoval styky a přátelství se třemi malabárskými mladíky. Je zvykem, že pravidelně tři z tohoto národa tu musí studovat a dříve se nesmí do vlasti navrátit, dokud je nevystřídají další tři. Protože si Vali všiml, že jejich mateřská řeč (zvýraznila MH) by s řečí našich Cikánů nikoli nepatrnou příbuznost míti mohla, snažil se ze styku s nimi vytěžit to, že z jejich úst více než tisíc slov spolu s jejich významem zapsal. Vali byl ve své domněnce ještě více posílen, když mu mladíci sdělili, že na jejich ostrově se nalézá kus krajiny anebo provincie zvaná Czigania (kterou však na běžných mapách marně hledáme). Když se pak Vali navrátil do vlasti a mezi Cikány z Rábu zjišťoval význam těchto malabárských slov, dovedli Cikáni bez námahy a bez obtíží význam slov určit. Až potud historka, kterou zde považujeme za důležité sdělit pro její pozoruhodnost.*“ (s. 162-163)

Německý originál této věty zní: „*Weil nun Vali merkte, dass ihre Muttersprache mit der Sprache unserer Zigeuner nicht eine geringe Verwandtschaft haben möchte...*“

Slovenský překlad je chybný a protismyslný: „*Keďže Vali spozoroval, že ich reč nemá nijakú príbuznosť s rečou našich Cigánov...*“ (s. 54).

O setkání Valiho s „malabárskými“ mladíky nemáme důvod pochybovat. I v případě, že počet „více než tisíc“ slov nemusel odpovídat skutečnosti, je zřejmé, že Vali postřehl shody mezi

romštinou a jazykem indických studentů a byl jimi natolik ohromen, že své zjištění sdělil člověku „od knihy“ – typografu Stephanu Papovi.

Neuvědomuji si, že bych se byla v literatuře setkala s přijatelnou analýzou historiky o Valim a „malabárštině“. Současné znalosti o Indii, které mnohonásobně přesahují to, co se o ní vědělo v polovině 18. století, a zamyšlení nad celkovým historickým kontextem té doby mohou informaci citovanou Augustinim uvést na pravou míru a ukázat její historický význam.

Augustiniho líčení celé události vyvolává řadu otázek. Jak se vůbec maďarský student kalvínského protestantismu mohl setkat s „malabárskými“ mladíky – a to právě na univerzitě v holandském městě Leidenu (u Augustiniho Leydenu)? Jak spojuje Holandsko – univerzita v Leidenu – Indii s maďarským studentem? Jakou roli v tom hraje kalvínská teologie? Co byl Malabár? Co měl společného s Indií? Co měl společného s domovským „ostrovem“ indických mladíků, na němž se údajně nalézal kus krajiny zvaný „Czigania“? Šlo vůbec o nějaký ostrov? Augustini – uváděje informaci už vlastně z druhé ruky – hovoří o ostrově v nejasné souvislosti s Malabárem, avšak žádný ostrov konkrétně nejmenuje.

Protestantská hnutí šestnáctého století, jejichž nejvýraznějšími představiteli byl Němec Martin Luther (1483-1546) a Francouz Jan Kalvín (1509-1564), byla nejen reakcí na úpadek katolické církve a její ideologickou kritikou, ale v různých regionech Evropy se stala oporou boje za národní samostatnost. K šíření svých idejí podporovali protestanti národní jazyky (oproti latině), usilovali o reformu společenských institucí počínaje veřejným školstvím. *„Kalvín, nejenom (...) přispěl ke společenskému a politickému pokroku své církve, ale (...) také ukázal teologickou funkci a význam politické aktivity.“* (Eliade 1997, s. 240)

Jedním z regionů, kde se kalvinismus stal důležitou politickou silou, bylo severní Nizozemí. Holandsko, država katolického Španělska, dlouho usilovalo o nezávislost. Povstání proti Španělům v letech 1566-1568 bylo vedeno pod egidou kalvinismu. Povstání sice bylo potlačeno, ale kalvinismus zůstal nadále politickou silou. Univerzita v Leidenu (v provincii Zuid Holland na Starém Rýnu), založená r. 1575, se stala důležitou základnou jak pro studium kalvinismu, tak pro pedagogickou průpravu k jeho šíření.

Pod nátlakem západoevropské koalice, kterou Anglie, Francie a Holandsko utvořily na základě greenwichské smlouvy z roku 1596, udělil španělský král Filip II. v roce 1598 Holandsku autonomii. V roce 1609 uznalo Španělsko nezávislost Holandska a povolilo mu obchodovat s koloniemi ve **Východní Indii**. Obchod si monopolizovala **Holandská východoindická společnost**, ustavená v roce 1602.

Další evropský region, kde se v šestnáctém století rozšířila reformační hnutí, byly Uhry (včetně Slovenska). „*Prvními centry, odkud luteránství po bitvě u Moháče (1526) pronikalo na (uherský, MH) venkov, se stala sídla magnátů, jako například Pétera Perényie, vojvody sedmihrdského, v Siklósu a Šarišském Potoku. (...) Magnáty utvřzovali v podpoře protestanství studenti zahraničních univerzit, kteří poznali smysl a význam luteránského požadavku kázat v rodném jazyce.*“ (L. Kontler 2001, s. 135)

Od poloviny 16. století se protestantství začalo masově šířit mezi uherským obyvatelstvem. Koncem století bylo „*nejméně 80 % obyvatel Uher reformovaného vyznání, z nichž kalvíni byli mnohem početnější než všechny ostatní denominace dohromady.*“ (L. Kontler 2001, s. 136). S podporou mateřského jazyka (maďarštiny) vzrůstalo vlastenectví a národní sebevědomí.

V druhé polovině 17. století docházelo k rekatolizaci, ale ještě v letech 1650-1654 hostila protestantská kolej v Šarišském Potoku exulanta Jana Ámose Komenského. Ačkoliv v Uhrách existovaly luteránské a kalvínské koleje, studovalo velké množství protestantských mladíků (5.000 studentů v průběhu 17. století, L. Kontler 2001, s. 142) na univerzitách v Anglii a v Holandsku.

Přes rekatolizaci se protestantské církve v Uhrách udržely. Nebylo tedy nic zvláštního na tom, že se Stephan Vali z Almáše u Komárna dostal na studia kalvínské teologie na univerzitu v holandském Leidenu, kde se setkal se studenty z „Malabáru“.

Co představoval – nebo mohl představovat – onen **Malabár**, o němž nás zpravuje Samuel Augustini ab Hortis?

Malabárské pobřeží na samém jihozápadu Indie je součástí dnešního indického státu Kérala. Z malabárských přístavů vycházely od pradávna námořní obchodní cesty z Indie do Evropy. V Malabáru se proto usazovali cizí obchodníci – Arabové, Židé, syrští křesťané. Údajně se sem dostal sv. Tomáš, který prý byl v roce 66 n. l. v jižní Indii zavražděn.

Ve středověké Evropě byla někdy názvem Malabár/Maabár zvána celá Indie (viz cestopis „Milion“ Marca Pola, který byl do češtiny přeložen roku 1400 a patří k jednomu z prvních cestopisů ve staročeské literatuře, Orbis, Praha 1950):

„*O tom městě, v němž svatý Tomáš apoštol leží. V tej zemi Maabár, tj. u Věčší Indie, jest tělo svatého Tomáše apoštola, jenž jest v téj vlasti krev svůj prolil pro Pána Jezu Krista. I jest to svaté tělo v zemi pochováno v jednom malém městě, do něhož málo přichodí kupcův, protože nenie na takovém miestě, ježto by bylo hodné k skladu kterých kúpí, pro něž by se kupci táhli. Tu jest mnoho křes-*

ťanóv, a také mnoho Saracénóv (Arabů – muslimů, zdůrazněno MH), z těch krajin chodíe na pút k hrobu svatého apoštola.“ (s. 149)

Malá odbočka o středověké představě Evropanů o Indii: „*Všickni lidé v téj vlasti Maabar, mužie i ženy, črní jsú, ale však ne tak se černí rodíe, ale přičiňují sobě černosti veliké pro okrasu, neb maží všickny mládenky třikrát v týden olejem některakém a tiem bývjí velmi černí. A toho, ktož najčernější jest, mají za najkraššieho. Modlosluhy, jenž mezi nimi jsú, bohuóv svých obrazy velmi černí, praviece, že všickni bobové jsú černí a všickni svatí. Ale dábla mají bílého rkuce, že všickni dáblí jsú bílí.“ (Milión, s. 150)*

Křesťanů (na prvním místě římských katolíků) je v dnešní Indii 2,6 % (hinduistů 82,7 %, muslimů 11,2 %, buddhistů 0,7 % – census z r. 1991). Největší počet křesťanů se soustřeďuje v Kérale (Malabáru). Křesťanství tu tedy má dlouhou a nepřetržitou tradici. Mohl to být tedy skutečně Malabár, odkud byli křesťanští studenti posílání na studie do Evropy. Mohl – ale byl?

Není zcela vyloučené, že „Malabár“ mohl reprezentovat Indii vůbec nebo jiná místa v Indii, eventuálně na Ceylonu.

V Kérale se ovšem nemluví „malabársky“ (takový jazyk neexistuje), nýbrž **malajálamsky**. Malajálámština je drávidský jazyk, romštině zcela nepodobný. Ze srovnávání malajálámštiny s „cikánštinou“ by Vali nebyl získal „žádný užitek“: nebyl by přišel na žádné shody mezi oběma jazyky.

Jakou řečí tedy malajálámští mladíci mluvili? Byla to jejich (společná) „materština“, jak píše Augustini?

Vzdělanci té doby (což jistě mladíci byli) mohli užívat staroindický literární (indoevropský) jazyk **sanskrt**. Je však nepravděpodobné, že by při běžné konverzaci (jíz byl patrně Váli svědkem a při níž si povšiml podobností s romštinou) mluvili literární, posvátnou kultovní řečí. Je ovšem možné, že byli z různých míst Indie a že se jejich materštiny lišily. V takovém případě mohl pro ně být sanskrt společným komunikačním prostředkem. Sanskrtem se také mohli prezentovat před Evropanem jako jazykem nejreprezentativnějším s nejvyšší prestiží.

Pokud ovšem byli „malabárští“ mladíci konvertité z buddhismu přes katolictví na kalvinismus – jak uvidíme z pozdějších dedukcí, pak sanskrt pravděpodobně neovládali. Posvátným jazykem pro buddhisty nebyl „bráhmanský“ sanskrt, nýbrž prákrt pání, jazyk buddhistických spisů.

Další možnost je, že pocházeli všichni tři odjinud než z Malabáru, měli společnou mateřštinu – některý z novindických indoevropských jazyků – a do Malabáru jako do bašty křesťanství se dostali jako zájemci o křesťanství.

V Augustiniho historce je však ještě zajímavá zmínka o území **Czigania** ležícím **na jejich ostrově**. A tato zmínka je téměř jistým vodítkem k jazyku, kterým mladíci hovořili.

Oním ostrovem byla nejspíše Šrí Lanka (Ceylon). Nejpočetnější dvě etnika na Ceylonu byli (a dodnes jsou) drávidští Tamilové a indoevropští **Sinhalci**. Sinhal – Cigan může při nepřesně odposlechnuté výslovnosti znít mluvčím vzájemně nesrozumitelných jazyků stejně nebo podobně.

Vždyť i samotný název ostrova Ceylon je portugalskou zkomoleninou názvu „Sinhal“.

Byli-li mladíci skutečně Sinhalci z ostrova (!) Šrí Lanky, pak by ani informace o „Cziganii“ (území obývaném Sinhalci) nemusela být mylná. A je pochopitelné, že v nepřesném evropském přepise „Czygania“ ji Augustini nemohl najít na mapě.

Ostatně geograficko-politický název odvozený od exonymního označení „Cikáni“ se v Indii těžko mohl vyskytovat. K apelativu „athingani“ (odtud Cikáni) přišli Romové teprve na území Byzantské říše na přelomu prvního a druhého tisíciletí n. l. V Indii pod tímto názvem nikdy známi nebyli.

Jakou souvislost má Malabár – „ostrov“ (Šrí Lanka – Ceylon) a vysoká škola v holandském Leidenu?

Holandané patřili mezi mořeplavecké státy, které se snažily ovládnout výnosný obchod s Indií sahající až do starověku. Námořní cesty bylo nutno hledat poté, co výboje osmánských Turků a jejich expanze do Evropy znemožnily obchodní cesty po souši.

Ostatně poptávka Evropanů po indickém koření, jehož dovoz po souši zprostředkovávaly zatím Benátčané, kteří je nakupovali v Konstantinopoli, vedla k objevení „Západní Indie“ – Ameriky. Koření – zejména muškátový oříšek – bylo totiž považováno za zaručený prostředek proti moru. Španělští, portugalské a později angličtí a holandské obchodníci vydělávali na koření neuvěřitelné sumy.

V souvislosti s úspěšným pokusem Anglie a Holandska zlikvidovat monopol dvou prvních obchodních mořeplaveckých mocností – Španělska a Portugalska – se projevila další funkce protestantských náboženství: V roce 1449 byla totiž stanovena demarkační linie mezi španělským a portugalským zámořským panstvím a papež Alexandr VI (1492-1503) ji stvrdil papežskou bulou. Rozdělil tak právo obchodní mořeplavby mezi dvě katolické mocnosti, přičemž Španělsku připadla západní polokoule a Portugalsku východní.

Protestantská náboženství nekatolických přímořských regionů ospravedlňovala jejich právo na účast na ob-
jevitelských plavbách a při výnosném obchodu s kořením.

Dříve než v roce 1595 vypluly první čtyři holandské lodě na východ, agitovali například pro obchodní
mořeplavbu kalvínské kněží. Jedním z nich byl i fanaticus Petrus Plancius, o němž jeden z jeho kritiků napsal:
*„Při svých kázáních se dostáváte k tématům, která nemají nic společného s náboženstvím. Mluvíte o indické oblasti
a Novém světě jako nějaký geograf nebo rozebíráte hvězdy.“* (G. Milton 1999, s. 39)

V 17. století vytlačili Holanďané postupně Portugalce z Cejlonu a z jižní Indie. Na Cejlonu,
na malabárském pobřeží a v Gudžarátu ustavili své obchodní základny.

Generální guvernér nizozemské východní Indie (Spojená východoindická společnost) Antonio van Diemen
(1636–45) zahájil v roce 1638 ofenzívu proti portugalským opěrným bodům na Cejlonu 1638 a v Malabáru.
Kvetl obchod s malabárským pepřem a cejlonskou skořicí. *„Holanďané dominací vojenské síly, chytré diploma-
cie a bystrého komerčního uvažování pospojovali řadu regionálních a navzájem jen nesoustavně propojených asij-
ských trhů do integrované a centrálně spravované obchodní sítě, jež pokrývala obrovskou rozlohu od ústí Rudého
moře až po japonské Nagasaki a zprostředkovávala zde směnu velmi širokého sortimentu plodin, surovin a řemesl-
ných výrobků. Paralelně se sítí obchodní byly vybudovány sítě informační a vojenské.“* (J. Strnad 2003, s. 588).
Mír Holandska se Španělskem *„umožnil velitel holandských jednotek na Cejlonu a v Indii Rijkloffu van Goen-
sovi pokusit se zlikvidovat zbývající portugalské pozice na Malabáru a na Cejlonu. (...) Smlouva van Goena s kó-
čínským ráadžou 1663 stanovila, že veškerá dosavadní politická a obchodní privilegia (vlastněná zatím Portugalci)
budou svěřena Holanďanům za to, že kóčínskému ráadžovi pomohli podporovat jeho nároky proti jiným malabár-
ským ráadžům.“* (J. Strnad 2003, s. 589).

Holanďané, stejně jako před nimi Portugalci a po nich Angličané, potřebovali pro své ob-
chodní aktivity oporu administrativní i vojenskou. Administrativní lidské zdroje hledali
i mezi domorodým obyvatelstvem. Vzdělávali vybrané obyvatele Indie (Malabáru, Cejlonu)
na nižší úředníky. Vzdělání světské bylo neoddelitelné od vzdělání náboženského. Portugalci
si vzdělávali své domorodé podporovatele prostřednictvím katolictví, Holanďané prostřed-
nictvím kalvinismu.

*„Poté, co koncem 50. let 17. stol. vyhnali Holanďané z Cejlonu Portugalce, našli zde přes 200.000 římských kato-
líků. (...) Kalvínské predikanti zaměřovali svou misijní činnost především na tuto komunitu. Zřejmě proto, že
úspěšné působení mezi místním hinduistickým a buddhistickým obyvatelstvem předpokládalo dobrou znalost jak
těchto nábožensko-filozofických systémů, tak i jazyků a kulturních reálií – a k tomuto úkolu se cítili disponováni ne-
mnozí.“*

*Holanďané založili dva kalvínské semináře, jež měly vychovávat nové predikanty z řad místního obyvatel-
stva: jeden v Nallúru (v severotamilské oblasti Cejlonu – 1690–1723), druhý, pro sinhalsky mluvící oblast, v Ko-
lombu (1696–1796). Absolventi těchto učilišť, jimž se dostávalo i solidního základu latiny, řečtiny a hebrejštiny,
pak působili i v administrativě jako písaři a úředníci a ve školách jako učitelé a katechetové.“* (J. Strnad 2003,
s. 595–6, zvýrazněné pasáže MH).

Lze pochopitelně předpokládat, že kromě školení v kalvínských seminářích na Cejlonu, byli zájemci posílání i na vyšší studia přímo do Holandska.

Není tedy logické, že Valiho leidenští spolužáci z „Malabáru“ byli dvojstupňoví konvertiti: původně buddhisté, pak katolíci obrácení portugalskými misionáři a nakonec kalvinisté obrácení holandskými misionáři? Přitom nepocházeli vůbec z Malabáru, nýbrž z Cejlonu. Název „Malabár“ tu fungoval, jak bylo usouzeno dříve, jako Evropanům známější a reprezentativnější název pro Indii a Ceylon – území spadající pod holandskou obchodně-správní hegemonii.

Holandané patřili mezi první evropské autory, kteří žili v Indii a zanechali nám o ní písemné zprávy. Jeden z prvních spisů pocházel od **Abrahama Rogera** (kalvínského misionáře) a měl název *Otevřené dveře ke skrytému pohanství* (holandsky vyšel v roce 1651, v němčině roku 1663, ve francouzštině roku 1670). Ke spisu byl připojen překlad básní Bhartrhariho, což byl zřejmě první pokus o překlad sanskrtské poezie do evropského jazyka.

Reverend **Phillipus Baldeus** (1632- 1672, znalec tamilštiny) sepsal *Nový popis Malabáru a Kormandelu, sousedních říší a velkého ostrova Cejlonu* (1672, roku 1672 přeloženo do němčiny, 1732 do angličtiny).

Kalvínský reverend **Johannes Ruël** pak byl znalcem sinhalštiny.

Spojíme-li si tato historická fakta, můžeme téměř s jistotou tvrdit, že „malabarský“ jazyk, který Staphan Vali srovnával s cikánštinou, byla **sinhalština**, mateřština jeho tří leidenských spolužáků, kalvínských konvertitů z ostrova Cejlonu, dnešní Šrí Lanky.

To ovšem neznamená, že sinhalština je z novindických jazyků romštině nejbližší. Předkové Romů se před odchodem z Indie pohybovali spíše v severozápadních částech Indie, v Rádžasthánu, Paňdžábu a Uttarpraděši a přicházeli do styku s obyvatelstvem mluvícím různými dialekty hindštiny, „rádžasthánštiny“ (marvárštinou, dhundhárštinou, mévárštinou), případně s mluvčími různých variet paňdžábštiny. Se Sinhálci, vzdálenými mnoho tisíc kilometrů směrem na jih nebyli nejspíše nikdy v dlouhodobých kontaktech. Ovšem základní slovní fond indických indoevropských jazyků vykazuje velké množství shod, a proto měl Stephan Vali dostatečnou příležitost postřehnout podobnost romštiny s oním záhadným „malabárským“ jazykem – sinhalštinou.

Pro srovnání romštiny se sinhalštinou uvedeme alespoň některé výrazy vybrané ze sinhalského slovníku (1892-1999), lépe řečeno z částí věnovaných prvním písmenům. Grafémy v indických písemných soustavách jsou řazeny v jiném sledu než písmena v latince: začínají samohláskami, pak následují řady souhlásek podle jejich artikulace. Prošli jsme prvních sedm

hesel a vyexcerpovali z nich slova podobná s romštinou. Výrazů se společnou etymologií je pod těmito hesly mnohem více, avšak různé hláskové změny činí jejich příbuznost s romštinou pro laika neprůhlednou. Romové z Rábu by taková slova patrně nebyli dešifrovali. Proto jsme vybrali jen výrazy podobné s romštinou více méně na první pohled.

Slovník (1892-1999) respektuje různé vertikální roviny sinhalštiny, to znamená, že uvádí tvary sanskrtské, které ve všech novindických jazycích patří k tradičnímu literárnímu stylu, a formy lidové, hovorové. Sinhalština obsahuje navíc pálijské tvary, protože pálijský prákrť byl a je jazykem buddhistických textů. (Buddhismus zůstal na Šrí Lance hlavním věroučným systémem, vyznává ho asi 70 % obyvatel, a to hlavně Sinhalců). Proto se v určité stylistické rovině sinhalštiny vyskytují i výrazy pálijské.

Těžko dnes říci, které formy slov předložili cejlonští studenti Stephanu Valimu. Nicméně jak z mnoha sanskrtských, tak i z pálijských a sinhalských slov lze vysledovat podobu s romštinou.

Pro lepší porozumění je potřeba poznamenat alespoň to, že některé cerebrální (zadopatrové) indické hlásky – **r**, **dh**, **rh**, **t** – se ve většině romských dialektů změnilly na **r**. V kalderašštině se vyslovují jako **r** zadopatrové. V romštině zanikly znělé aspiráty – **gh**, **dh**, **bh** – a většinou se změnilly na neznělé. (V sinhalštině, kterou bohužel neznáme, je ze slovníku patrné, že v mno-

CLOUGH'S
**SINHALA ENGLISH
DICTIONARY**

සිංහල ඉංග්‍රීසි
අකාරාදිය

THE REV. B. CLOUGH

SECOND NEW & ENLARGED EDITION

ASIAN EDUCATIONAL SERVICES
NEW DELHI ★ MADRAS ★ 1999

ORIGINAL TITLE PAGE

A

SINHALESE-ENGLISH
DICTIONARY,

BY
THE REV. B. CLOUGH,
WESLEYAN MISSIONARY.

NEW AND ENLARGED EDITION.

Under the Patronage of
The Government of Ceylon.

COLOMBO:

WESLEYAN MISSION PRESS, KOLLUPITIYA.

1892.

All rights reserved.

ha případech se u znělých, ale i neznělých aspirát přidech ztratili).

V úvahu je třeba brát i to, že ač mnoho výrazů základního slovního fondu má v indických jazycích stejnou etymologii, jejich význam se různě posunul. To platí i pro romštinu.

Pokud neuvedeme u sinhalských a hindských výrazů český význam, je ve všech jazycích shodný. Vynecháváme krátké koncové a, které se nečte. V některých případech uvádíme pouze slovní kmeny, protože koncovky jsou v každém jazyce jiné.

Zkratky:

mad'. – „maďarská“ romština (jihocentrální dialekt, jímž se hovoří na jižním Slovensku, v některých vesnicích severního Maďarska, v rakouském Burgenlandu a v některých oblastech Slovinska)

ol. – „olašská“ romština (lovárský dialekt, jímž hovoří „olašští“ Romové u nás)

sinhalština	hindština	romština
ak	ankh	(j)akh <i>oko</i>
ag, agni	ag	(j)ag <i>obeň</i>
akana <i>v nevhodné době</i>	ab <i>nyní</i>	akana <i>nyní</i>
agra	-	agor <i>kraj</i>
angar(a) <i>dřevěné ublí</i>	angar	angara <i>ublí</i>
angušth, angut <i>palec</i>	angutha <i>palec</i>	angušt <i>prst</i>
anda	anda	(j)andro <i>vejce</i>
araká, arakí	vah	aka, aki <i>tamten, tamta</i>
oká, okí	vah	oka, oki <i>onen, ona</i>
avar	aur	aver <i>další</i>
učča	unčá	učo <i>vysoký</i>
ek	ek	(j)ekh <i>jeden</i>
kat-	kat-	kat-(el) <i>tkát</i>
kat <i>nůžky</i>	kát-(ná) <i>stříhat</i>	kat (ol.) <i>nůžky</i>
ka-	khá-	cha-(l) <i>jíst</i>
kam-dada <i>bůh lásky</i>	kámadéva <i>bůh lásky</i>	kam-(el) <i>milovat, chtít</i>
karn	kán	kan <i>ucho</i>
Káli <i>bohyně „Černá“</i>	Káli	kaľi <i>černá</i>
kašth, kat	káth	kašt <i>dřevo</i>
kaṭuká	kaṛvá	kirko, kerko <i>hořký</i>
kas	khansí	chas <i>kašel</i>
kuḍa <i>zvířecí mládě</i>	ghoṛá <i>kůň</i>	khuro (ol.) <i>hříbě</i>
koj	kahán	kaj <i>kde, kam</i>
kotek	kitná	keci, kitti (maď.) <i>kolík</i>
korá <i>zmrzačený</i>	korhá <i>malomocný</i>	koro <i>slepý</i>
kel-(i), khel(-i) <i>zábaava, hra</i>	khel	khel (maď.) <i>hra</i>
khan <i>důl</i>	khán	chan-(el) <i>rýt, kopat</i>
kšula <i>trochu, málo</i>	thoṛá <i>bahut trochu</i>	čulo <i>trochu</i>
krimi	kít	kirmo <i>červ</i>
khar	khar	char (Balkán) <i>osel</i> (u nás uchováno ve složenině ternochar – <i>výrostek</i>)
kham-mani <i>drabokam nebes</i>	ghám <i>žár</i>	kham <i>slunce</i>
khur	khur	khur (ol.) <i>kopyto</i>
kha-(dana)	khá-(ná)	cha-(ben) <i>jídlo</i>

gam	gáv, gaon	gav <i>vesnice</i>
gas, ghas <i>tráva</i>	ghás <i>tráva</i>	khas <i>seno</i>
gora, gori <i>bílý, Evropan, Neind</i>	gora, gori	goro, gori <i>Nerom</i>
čik-(ila) <i>blátivý</i>	čik-(nái) <i>bláto</i>	čik-(alo) <i>blátivý</i>
čubi <i>polibek</i>	čumá (déná) <i>políbit</i>	čumi-(del) <i>políbit</i>
čal- <i>hýbající se, pohyblivý</i>	čal-(ná) <i>kráčet</i>	čal-(avel) <i>dotknout se, hýbat se,</i>
	čal-(á-ná) <i>řídít, míchat</i>	<i>míchat</i>

Literatura

- Arteta, A. U., Campistol, J. R., Zamora, J. M., J., Serrano, C. S., *Dějiny Španělska*, Praha 1995
- Augustini ab Hortis, Samuel, *Cigáni v Uhorsku 1775 – Zigeuner in Ungaren*, Bratislava 1995
a anotace k tomuto dílu: in *Romano džaniben* 4/1995
- Clough, B., rev. *Clough's Sinhala English Dictionary, second new and enlarged edition*, New Delhi – Madras 1999 (1. vydání Colombo 1892)
- Eliade, Mircea, *Dějiny náboženského myšlení III*, Praha 1997
- Horváthová, Emília, *Cigáni na Slovensku*, Bratislava 1964
- Kontler, László, *Dějiny Maďarska*, Praha 2001
- Milton, Giles, *Plavby za bohatstvím*, Praha 1999
- Polo, Marco, *Milion*, Praha 1950
- Slovník literární teorie*, Praha 1984
- Strnad J., Filipký, J., Holman J., Vavroušková S., *Dějiny Indie*, Praha 2003
- Turner, R. L., *A Comparative dictionary of the Indo-Aryan Languages*, London 1969